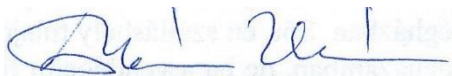

Javaslat a
„Pápai vízimalmok”
települési/tájegységi/ágazati²
értéktárba történő felvételéhez

Készítette:
Dr. Kovács Zoltán (név)

(aláírás)
Pápa, 2021. 04.26. (település, dátum)
(P. H.)

² Kérjük, húzza alá a megfelelőt.

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve: Dr. Kovács Zoltán
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Dr. Kovács Zoltán
Levelezési cím: 8500 Pápa, Fő u. 19.
Telefonszám:
E-mail cím: kovacs.zoltan@fidesz.hu

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: **Pápai vízimalmok**
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:³:

☐ agrár- és élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☐ épített környezet
☐ ipari és műszaki megoldások	☐ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus	

a szakterületi besorolás indokolása:

Pápa és környéke a vízimalmok paradicsoma volt, a város története elválaszthatatlan a malmoktól és ma is nagy kultúrtörténeti jelentőséggel bírnak.

3. A nemzeti érték a magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó érték:

- igen
amely nemzetiség:⁴

- nem**

4. A nemzeti érték fellelhetőségének helye: Pápa városa

5. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik:

- települési**
- tájegységi
- ágazati

amely értéktár neve: Pápai Települési Értéktár

6. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása, a megjelölt szakterületi kategória indokolása (amennyiben nemzetiséghez kapcsolódó érték, a nemzetiségi vonatkozások, a nemzetiséghez való kötődés bemutatása):

A középkori települések keletkezésének egyik fő feltétele a megfelelő mennyiségű és minőségű víz jelenléte volt. A Tapolca mindezt Pápa környékén biztosította. Forrása Tapolcafőn ered, melynek helye ma is látogatható.

³ Egy szakterületenkénti kategória megjelölése lehetséges.

⁴ Kérjük, jelölje és nevezze meg, amennyiben magyarországi együtt élő népekhez, az államalkotó tényezőként elismert nemzetiségekhez kapcsolódó az érték.

Az ember életében óriási jelentősége volt a vízimalmok feltalálásának. Ezzel megsokszorozhatta azt az erőt, melyet maga és az állatai ki tudtak fejteni. Lehetősége lett egy a természetben jelenlévő, a víz helyzeti, mozgási energiáját kihasználó erőforrás birtokba vételére. A vízimalmok lehetek alulcsapottak, amikor az elfolyó víz ereje hajtotta a malmot, alulról forgatva meg a hatalmas kerekeket. Lehetek a nagyobb vízszint különbség miatt felülcsapottak, amikor többnyire fából készült csatorna segítségével felülről vezették a kerekre a vizet, így annak helyzeti energiája is növekedett és így hajtotta a malmot.

A Tapolca patak vízmennyisége olyan nagy volt, hogy alkalmas volt malmok meghajtására, így a partján Tapolcafőtől egészen a Marcalig szinte 200-300 méterenként vízimalmok épültek, melyek a kenyeret, az ipart, a kereskedelmet jelentették a város számára. Veszprém megyében azért is volt nagy jelentőségük a pápai malmoknak, mert vizük állandó kb. 15 °-os hőmérsékletének köszönhetően télen sem fagyott be, így évszaktól függetlenül üzemelhettek.

A város első lehetséges említése, 1061-ben is egy malom kapcsán történik: Ottó comes „...molam in Papa ...”, malmot adományoz az általa alapított apátságnak. 1162-ben a mai Pápa város területén, akkor Agyaglik nevű helységben említenek malmot, mint a bakonybéli apátság birtokát. 1183-ban ugyancsak Pápára vonatkozó adat szerint III. Béla királyunk az újonnan alapított zirci ciszterci apátságnak mindjárt három malmot adományozott. Volt malma a pápai plébániának, a veszprémi káptalannak, a porvai pálosoknak, akik Garai Miklóstól kapták ezt az Újfalú nevű birtokon, ez volt a Fehér malom. A nagyvázsonyi pálosoknak Kinizsi Pál felesége adománya révén lett pápai malmuk, de a pápai pálosoknak is volt a malmuk a Tapolcán.

A 15. század elejéről már név szerint is ismerünk malmot bérlő családot, a meglehetősen gazdag pápai Kövér familiát, akik több malom bérlői voltak. A Begh-i malom 1428-ban szerepel egy birtokosztály kapcsán és valószínűleg Bellérszegen helyezkedett el. A 16. századtól adatolható a Marok malom, melyet az utóbbi időben Mester malomnak neveztek. A várat bemutató metszeteken is feltűnnek malom ábrázolások, amely malom többnyire „nagyalom” néven szerepel, valószínűleg a Tízkes (tíz kerékre járó) malommal azonos.

A Tapolca patakon – a város mai közigazgatási területén – az alábbi malmok működtek:

- Forrásfői malom
- Forrásfői Kalló malom
- Tapolcafői nemes Comnitz malom
- Simaház malom
- Káptalan Kalló malom
- Döbrési malom
- Zavari Kalló malom
- Papirosmalom
- Igali (Hatkerékű) malom
- Sávoly (Szedlmayer) malom
- Csingeri malom
- Hantai Kalló malom
- Bogáts malom
- Camerális malom
- Kishantai vagy Benedictus malom
- Hódoska vagy Uki malom

- Kapitány malom
- Városmalom
- Tízes malom
- Mester vagy Marok malom
- Parochialis vagy Pap malom
- Felső Eperjesi Küllő malom
- Fehér malom
- Borsosgyőri malom

Sajnos a vízimalmok a 19. század végén a hengermalmokkal szemben elveszítették a malomipari versenyt. A malmok termelékenysége megnövekedett, elindult a verseny a molnárok között, hiszen újabb őrletőket kellett szerezniük. Lovakat tartottak és akár 20-30 km-t is mentek, hogy összegyűjtsék a gabonát, melyet őrlés után vissza is szállítottak. Bár még 1901-ben is 21 malom működött a Tapolcán. A pápai malmok vesztét a második világháború utáni államosítás okozta. Sokukat azonnal megszüntették, némelyikből termelészövetkezeti daráló lett. A nagyméretű malomépületeket raktárnak használták, vagy éppen több család lakóhelyéül szolgáltak. Fenntartásukról, megóvásukról általában senki nem gondoskodott, sokat széthordtak épületanyagnak, tüzelőanyagként. 1970-ben a források elapadtak, a Tapolca medre eliszaposodott. A technika fejlődése és a patak vizének elapadása már ítéletet mondott az évszázados múltú vízimalmok felett.

Az utókornak csak néhány malomépület maradt fent. A Hódoska vagy Uki malmot utolsó tulajdonosa, Edvy Károly után Edvy malomként ismerjük. 2001-ben unokája, Sántha Csaba vásárolta vissza az épületet, és kezdte meg a malom felújítását, ezzel együtt a fogadó felépítését, ahol malomipari gyűjteményes kiállítás is látható.

A Sávoly malom is több alakításon esett át. Az épület jellege ugyan megmaradt, de a régen működő berendezésekből sajnos semmi nem maradt. Az egykori robusztus, tekintélyt tükröző malomépület napjainkban különböző rendezvényeknek ad otthont, szabadidőparkként és szálláshelyként üzemel.

7. Indokolás az értéktárba történő felvétel mellett:

A Tapolca patak partján található malmok Pápa városának kialakulásában, folyamatos fejlődésében, gazdasági szerepvállalásában, a városképben kiemelkedő szerepet töltek be. Hosszú időn át a település életének meghatározó tényezői voltak és ma is nagy történeti jelentőséggel bírnak.

8. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források):

Heitler László: Régi pápai vízimalmok (Pápa, 1969.)

Nádasdy Lajos: A pápai vízimalmok története (Honismereti tanulmányok XII. 7-41.)

Wöller István: A Tapolca vízimalmai Pápán és környékén (Pápa, 1994.)

Molnár Lajos: A 800 éves Pápa vízimalmainak 8 évszázada

9. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: nincs

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

Csingeri malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történelmi dokumentumtár)

Nagyhantai malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történelmi dokumentumtár)

Fehér malom (forrás: <http://www.jmvk.papa.hu/kepeslapok>)

Tízes malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

Papiros malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

Sávolyi malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

Hatkerekű malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

Zavari malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

Hódoska malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

Kishantai malom (forrás: Gróf Esterházy Károly Múzeum, történeti dokumentumtár)

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés *m*) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

AJÁNLÁS

*Kelepeltek, doromboltak –
elnémultak, beomoltak.*

Rab Zsuzsa

Pápa Város története elválaszthatatlan a malmoktól. A város közvetlen közelében található, Tapolcafőnél eredő, télen is meleg vizű Tapolca patak előfeltétele volt annak, hogy Pápa és környéke lakott terület lehessen. Erre a patakra települtek aztán az évszázadok során a vízimalmok. Jelentőségüket az is mutatja, hogy egyes – ma már valószínűsíthetően téves – feltételezések szerint Pápa város első írásos említését is egy malom adományozásához kötik 1061-ből.

A vízimalmokra települő malomipar, textil- és faipar kialakulása és a hozzá kapcsolódó kereskedelem a város fejlődésének szerves része volt. Ebből, az évszázadokon át a település mindennapjait meghatározó munkából, életformából, pápaiságból ma már szinte semmit nem láthatunk. A 19. századi technikai korszerűsítést, a hengermalmok megjelenését még túléltek a Tapolca vízimalmjai, de a 20. századi átalakítást már nem. Valamit végérvényesen és visszafordíthatatlanul elveszítettünk. Arról, hogy az emléke ne tűnjön el, az elmúlt évtizedekben néhány malom tulajdonosa gondoskodott az egykor malomépületek felújításával. Élettel, új funkcióval töltötték meg a tereket.

Úgy gondolom, hogy nekünk, többi pápaiaknak pedig az a feladatunk, hogy az emlékek mellé hozzátegyük az értéket, amit ezek a malmok a mai városunk arculatának kialakításában jelentettek.

Bízom benne, hogy a tisztelt Értéktár Bizottság egyetértésével támogatja dr. Kovács Zoltán benyújtott javaslatát.

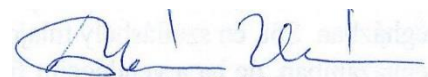
Pápa, 2021. április 25.

Boros Katalin
ügyvezető
Pápai Platán Nonprofit Kft.

3. A javaslatban megadott adatok kezelésére, illetve a benyújtott teljes dokumentáció, - ideértve a csatolt dokumentumok, saját készítésű fényképek és filmek felhasználására is - vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Alulírott Dr. Kovács Zoltán hozzájárulok, hogy a javaslatban szereplő személyes adataimat, illetve a javaslat teljes dokumentációját Pápa Város Önkormányzatának Települési Értéktár Bizottsága kezelje, korlátlanul felhasználja, azokat szükség szerint nyilvánossá tegye.

4. A nem saját készítésű dokumentumok szerepeltetése esetén az adott dokumentum tulajdonosának hozzájáruló nyilatkozata a szabad felhasználásról

Alulírott Boros Katalin, a Pápai Platán Nonprofit Kft. ügyvezetője, mint a Jókai Mór Városi Könyvtár és a Gróf Esterházy Károly Múzeum fenntartója nyilatkozom, hogy a jelen javaslatban szereplő – a Jókai Mór Városi Könyvtár honlapján és a Gróf Esterházy Károly Múzeum történeti dokumentumtárában fellelhető – fotók jelen javaslatban, valamint Pápa Város Értéktárának honlapján (ertektar.papa.hu) szabadon felhasználhatóak.

Boros Katalin
ügyvezető
Pápai Platán Nonprofit Kft.